

בישול מים בשבת לשיטת הרמב"ם

הנה כדי לברר דעת הרמב"ם בדין בישול מים בשבת נעתיק מספר הלכות מדבריו, ומהם נוכל להסיק מהי דעתו בזה.

כתב הרמב"ם בדין בישול דאורייתא⁽¹⁾:

האופה כגרוגרת חייב, אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנין, או המחמם את המים, הכל ענין אחד הוא. שיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן.

עוד כתב שם בדין בישול אחר בישול⁽²⁾:

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו, או דבר שאינו צריך בישול כלל – פטור (אבל אסור).

ובדינים האסורים משום שבות⁽³⁾ כתב הרמב"ם⁽⁴⁾:

מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו, אלא כדי שתפוג צינתן (הלכה ד).

אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמים אין נותנין לה מים צונן שהרי מחממן הרבה (הלכה ה).

ומותר לצוק מים חמים לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין, והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחממן הרבה (הלכה ו).

מדוע אין בישול אחר בישול?

הנה בדין בישול אחר בישול דפטור, כתב הרמב"ם שהוא דוקא בנתבשל כל צרכו, ולא סגי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי – ודלא כשיטת הרשב"א שסובר דמבושל כמאכל בן דרוסאי כבר נקרא מבושל ואין בו עוד בישול. ונראה להסביר המחלוקת, דהנה ידוע שכל מלאכות שבת שנאסרו הן מלאכות יצירה, דאף בשבת בראשית שבת הקב"ה ממלאכות בריאה ויצירה שעשה בששת ימי בראשית, ומשום הכי נאסרו עלינו מלאכות יצירה בשבת (ומלאכת הוצאה שאינה מלאכת יצירה מיקרי 'מלאכה גרועה', ואכמ"ל), על כן יש להגדיר מהי היצירה שבמלאכת בישול, האם היא תיקון המאכל והשבחתו או הפיכת דבר גולמי שאינו אוכל לאוכל. וכן בדין

(1) הלכות שבת ט, א.

(2) ט, ג.

(3) ראה שם כא, א.

(4) כב, ד"ו.

אין בישול אחר בישול, האם הוא משום שבישול שני אינו מועיל לו, או משום שתבשיל זה כבר מיקרי אוכל ובישול שני אינו הופכו להיות אוכל, ונפקא מינה במבושל כמאכל בן דרוסאי — הרשב"א סבר דאיסור בישול הוא היכא שמתקן והופך דבר גולמי, שאינו אוכל, לאוכל — ומאכל בן דרוסאי כבר מיקרי אוכל ואין בישול שני מתקנו מעיקרא ולכן אינו אסור, לעומתו הרמב"ם סבר דבישול אסור כל היכא דמועיל למאכל — ומאכל בן דרוסאי אכתי בעי בישול והבישול מועיל לו.

בישול דבר שאין צריך בישול כלל — מקורו

בדין בישול אחר בישול כתב הרמב"ם דאף דבר שאינו מבושל כלל, אך ראוי לאכילה ואינו צריך בישול, אין לבישולו שם מלאכה. וכתב מרכבת המשנה דלמד כן מדין בישולי נכרים, דאף שם קיימא לן דכל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי נכרים, ומשמע שאין זה נחשב כבישול והוא הדין לענין שבת. אמנם הוא עצמו שדא בה נרגא והקשה, דאם למדנו ענין בישול משם אם כן אף מבושל כמאכל בן דרוסאי לא יהיה בו דין בישול, והרי הרמב"ם פסק דיש בישול עד שיהיה מבושל כל צרכו, ותיירץ דמכל מקום בדבר חי לומדים משם. וזה בודאי דוחק.

ועל עיקר דבריו קשה, היאך אפשר לדמות איסור בישול בשבת שהוא איסור מלאכה מדאורייתא, לאיסור בישול נכרים שהוא גזרה דרבנן משום חתנות!

על כן נראה לומר כדכתב המגיד משנה, דמקורו הוא מהא דמיספקא לגמרא⁽⁵⁾ אם יש בשמן איסור בישול, ולמסקנה הסיקה דיש בו בישול, ולכאורה זהו הספק — האם שייך בישול בדבר שנאכל כמות שהוא חי, כגון שמן. והא דהסיקה הגמרא דיש בו משום בישול צריך לומר דסבירא לה דאף שמן צריך בישול ואינו נאכל חי אלא בדוחק — ולשיטת הרמב"ם אתי שפיר, דסבר דאף בנתבשל כמאכל בן דרוסאי יש בו בישול, דכל היכא שהבישול מועיל לו ומתקנו הוי בישול.

בישול פירות הנאכלין חיים

כתב הרמב"ם: המבשל על האור... דבר שאינו צריך בישול כלל פטור. ויש לברר מה דעתו בפירות למיניהם הנאכלין חיים אם שייך בהם בישול מן התורה. וכבר הבאנו לעיל דמרכבת המשנה פירש דברי הרמב"ם דכל דבר שנאכל כמות שהוא חי לא שייך בו בישול, ומדבריו משמע דפירות הנאכלין חיים אין בהם איסור בישול מן התורה. והאריך בשאלה זו באגלי טל⁽⁶⁾, וכתב שאף רע"א⁽⁷⁾

(5) שבת דף מ.ב.

(6) מלאכת אופה סעיף י (אות יט, ס"ק א).

(7) בהגהות או"ח סימן רנד סעיף ד, אות ג.

הבין כן ברמב"ם דבפירות חיים אין בישול, וכן באמת משמע אף במחבר⁸ וברמ"א⁹.

לעומתם הביא האגלי טל דברי ספר התרומה דבתפוחים יש איסור בישול מן התורה, וכן הביא דברי האור זרוע שכתב "וירקות שנאכלין כשהן חיים... וכן פירות האילן כגון תפוחים ושאר פירות אע"פ שנאכלין כשהן חיים יש בהם משום בישול, שהרי מתמקמק טעמם ומשתנה לטעם אחר כשהם מתבשלין". והיינו כמו שהסברנו לעיל שיטת הרמב"ם, דאף בנתבשל כמאכל בן דרוסאי יש בו דין בישול משום שמועיל לו הבישול ומתקנו, אם כן גם דבר שנאכל כמות שהוא חי אם על ידי בישול משתנה טעמו — יש בו משום בישול מן התורה. וכן כתב המשנה ברורה בשער הציון¹⁰ בדעת הרמב"ם.

חימום מים אמאי אסור

אמנם קשה מאד ליישב דברים אלה עם מה שפסק הרמב"ם שיש דין בישול מן התורה בחימום מים, שהרי מים לכל הדעות חשיב דבר הנאכל כמות שהוא חי, וגם אין הבישול משנה ומתקן אותו! ולא מצאתי מי שהרגיש בקושיא זו מלבד האגלי טל¹¹, ותירץ שלענין רפואה מים מבושלים יותר בריאים ממים טריים.

אמנם דבריו צריכים עיון ויש לי להקשות עליהם מספר קושיות:

(א) מסופקני אם דבר זה היה ידוע בזמנים קדמונים.

(ב) ואף אם תימצי לומר כן, מה יהיה הדין במים מבושלים או סטרילים וכי נחלק בדינם? ולא ראינו שום פוסק שמבדיל בזה!

(ג) ובעיקר קשה לי, הלא מי שמבשל מים לשותות כוס תה בודאי אינו מתכוון לרפואה — ולמה יומת מה עשה?

(ד) לפי שיטה זו מה יהיה הדין אם מבשל המים לרחיצה ולא לשתייה, בזה רדאי אין כי אם חימום בעלמא?

מנין למד הרמב"ם איסור בישול במים

עוד יש לחקור מנין למד הרמב"ם שבמים יש משום מלאכת בישול. והנה כל המפרשים הביאו כמקור את הגמרא בביצה¹² "אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים... ואחד מביא את המים... כולם חייבים". ואני בער ולא מבין, מי אומר שאיסור הבישול כאן הוא דוקא המים, שהרי בפשטות המים משמשים כאן לבשל

(8) סימן רנד, סעיף ד.

(9) סימן שיח, סעיף יד.

(10) סימן שיח, ס"ק קיד.

(11) שם ס"ק י.

(12) דף לד, א.

דבר אחר, וכגון בשר — וכמו שנאמר בפרשיית קרבן פסח "ובשל מבושל במים", והמביא את המים חייב כי על ידי הבאת המים מתבשל הברש!⁽¹³⁾

עוד נתקשו המפרשים על השיעור שכתב הרמב"ם: "שיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן", ולא מצאו שום מקור לזה.

והנה נראה לי ברור שמקורו של הרמב"ם הוא מן הסוגיא בפרק כירה⁽¹⁴⁾ בה למדנו כי גזרו על רחיצה בחמין בשבת, "גזירת הבלנים", והטעם לגזרה הוא שמא יחממו את המים בשבת — הרי שחימום מים בשבת אסור מן התורה. וכן נחלקו⁽¹⁵⁾ אם בשמן יש משום בישול ואם הפשרו זהו בישולו, ולבסוף אמר שמואל: "אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור". [והנה תמהתי על דברי המנחת חינוך⁽¹⁶⁾ שכתב דבשמן אין דין בישול ולמד כן מסוגיין, והא להדיא אמרינן "אחד שמן... יד סולדת בו אסור" ואולי כוונתו דמדאורייתא אין בו בישול, וסוגיין מיירי בדרבנן דקאמרה 'אסור' ולא 'חייב'].

ובאמת מדוקדק מלשון הרמב"ם כי אין במים ענין בישול, שכתב: "אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנין, או המחמם את המים" — דקדק לומר במים ענין חימום ולא בישול, כי באמת לא שייך בהם בישול דהא נאכלין כמו שהן חייין ואין בישול מתקן בהם, וכל איסור חימום הוא רק לענין רחיצה דלרחיצה חימום הוא תיקון, ומשום הכי גזרו על רחיצה בשבת שמא יחמם ולא גזרו על שתיית מים חמים שמא יבשל, כי באמת בבישול מים לשתייה לא שייך בישול אלא האיסור הוא רק לענין רחיצה, אמנם חימום מים אסור לכל צורך, דהרמב"ם סבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. ומאחר ועיקר האיסור הוא לצורך רחיצה מובן מאליו מדוע שיעור חימום המים שונה משאר שיעורים שמצאנו במים, שיעור כמותי — 'כדי לרחוץ בהן אבר קטן', ושיעור איכותי — 'עד שתהא כרסו של תינוק נכוית בהן'⁽¹⁷⁾, שיעורי רחיצה ולא שיעורי שתייה.

עירוי מים רותחים לתבשיל חם שנצטמק

והנה ראיתי בשו"ת יחווה דעת⁽¹⁸⁾ דברי הגאון הרב עובדיה יוסף שדן בשאלה אם מותר לשפוך מים רותחים בשבת אל תוך התבשיל שנצטמק, והכריע כפי דעת

(13) הערת העורך: וכן מוכח מדברי הרמב"ם עצמו בסעיף ד, שכתב "ואחד נתן את המים ואחד נתן את הברש" משמע שהמים אינם עיקר התבשיל, וכדכתב הרב שליט"א.

(14) שבת דף מ,א.

(15) שם דף מ,ב, הובא לעיל.

(16) מוסף השבת יא (האופה), אות ד.

(17) הלכות שבת כב, ד.

(18) חלק ד סימן כב.

השו"ע שבמים אומרים יש בישול אחר בישול, ואם כן המים הרותחים בשעת השפיכה מצטננים ושוב חוזרים ומתבשלים בתוך המרק שנצטמק. עיי"ש באורך. והנה לפי מה שהסברנו לשיטת הרמב"ם שאין במים כלל משום בישול אלא משום חימום, נראה כי לשיטתו אפילו פסקה הרתיחה מעט בעת השפיכה, כל זמן שעדיין היד סולדת בהם אין בהם משום חימום חדש, ואין חימום אחר חימום כל זמן שיד סולדת בו. ועוד, הלא ברור שהוא לא מתכוון לחמם המים, דהלא כבר בקומקום היו המים רותחים, ולא עירה אותם לתוך התבשיל על מנת שיצטננו ויחזרו להתבשל אלא לתכלית אחרת, ועל כן הוי דבר שאינו מתכוון — ואולי אפילו מתעסק. ועוד נראה, היות שכל דין בישול "במים" הוא משום שראוי לרחיצה כדפירשנו לעיל, אם כן כששופך אותם אל תוך התבשיל לא שייך לאסור בהם חימום, שכבר נתבטלו משם 'מים' ונעשו אחד עם התבשיל, ושוב אינם ראויים לרחיצה כלל.